

Hans Ebbing

EF-KAMPEN OG ARBEIDERPARTIETS «FORNYELSE» Venstresidens perspektiver i lys av EF-striden

Vil EF-kampen gi åpning for en ny, radikal politikk i Norge?

EF-striden har satt Arbeiderpartiet i et «eksistensielt dilemma», som vil få konsekvenser for dets forhold til fagbevegelsen og dermed for partiets strategiske plassering i norsk politikk. Partiets taktikk i EF-kampen er å komme ut av denne klemmen ved å kapsle inn EF-saken som en sær-sak som skal avgjøres utenfor de normale politiske prosessene – ved å gjøre en konstitusjonelt rådgivende folkeavstemming bindende.

Ved et *nei* i folkeavstemmingen har venstresiden, særlig SV, offisielt satt sin lit til at det vil føre til en «fornyelse» av AP slik at en regjeringskoalisjon med dette – eventuelt også med Senterpartiet – skal bli mulig.¹ Men hvor realistisk er dette perspektivet? I hvilken grad er muligheten for en radikal politikk avhengig av en «fornyelse» av AP? Og hva vil konsekvensene for venstresiden bli dersom resultatet av EF-kampen blir et *ja*?

De grunnleggende årsaker til at AP er kommet inn i sin eksistensielle klemme er mangfoldige og ligger på flere plan.² Denne artikkelen har imidlertid et kortsiktig perspektiv. Den går ikke inn på de «lange bevegelser» i de økonomiske, klassemessige og ideologiske forutsetningene - nasjonalt og internasjonalt – for endringer i venstresidens posisjoner. Perspektivet er taktisk ved at det begrenser seg til å vurdere noen tendenser og muligheter i kjølvannet av den pågående EF-striden.

Hvis nei

Dagens AP-ledelse har satt all sin kraft og det meste av sin prestisje bak EF-tilnærmingen. Søknaden om EF-medlemskap er for den et strategisk veivalg. Dette veivalget kan ikke omgjøres eller lide nederlag uten at det får konsekvenser for dagens topp-ledelse. Det er her optimistene på venstresiden ser muligheten for en «fornyelse» av AP med sikte på et fundament for en venstreorientert regjering i Norge. Det forutsettes at det vil oppstå et politisk tomrom i toppen av AP som vil fylles med nye folk og en ny politikk.

En slik situasjon vil nok utløse en tilspisset kamp om makten i partiet. Men om dette også vil føre til et *radikalt skifte i partiets politikk*, er et åpent spørsmål, som avgjøres på en langt mer komplisert og «smertefull» måte enn ved bare å skifte persongalleri. Skifte av personer kan tvert om være en

velprøvet metode for å tilsløre at det *ikke* foretas viktige politiske endringer og *sikre* den politiske kontinuitet.

Den tapende ja-til-EF-fløyen står da over for ett av to valg: Ta opp kampen om å beholde flest mulige, sentrale posisjoner i partiapparatet eller å gå i passivitet og overlate partiet til nei-siden som så skal forestå den forutsatte «fornyelse».

Lite tyder på at vi vil få en en forenklet konfrontasjon mellom en ja- og en nei-fløy i AP etter et nei-flertall som vil rydde grunnen for den etterlengtede fornyelse. For det første vil ikke hele partiledelsen opptre samlet i en slik situasjon. Ikke alle har involvert seg like sterkt i ja-politikken. Dessuten har en rekke politikere – både sentralt og i de lokale avdelinger av apparatet – lenge gardert seg ved å «tvile seg fram til et ja»³ og på den måten fått bokført en tvil som kan bli nyttig i de forestående interne kamper etter et eventuelt nei-flertall. Slik har arkitektene bak dagens strategi sikret seg både kampfeller og avløsere i den forestående maktkamp hvis de selv må trekke seg fra toppledelsen.

Denne forunderlige formen for positiv «tvil» gjenspeiler en grunnleggende uklar politisk situasjon i partiet. Den «tvilende» ja-konklusjon er på den ene side i samsvar med det herskende standpunkt i partiapparatet og demonstrerer den nødvendige lojalitet for å sikre partikarrierene under det nåværende regime. Samtidig holder den døren åpen for en annen utvei i tilfelle resultatet skulle bli nei. Ved et nei-flertall er det derfor sannsynlig at et stort antall partikadre vil benytte seg av denne gardering for å sikre sin egen politiske og partiets framtid. Ja-«tvilen» er en typisk *sosialdemokratisk* tvil, partiopportunistenes metode. De utgjør en livskraftig politisk rase. Denne gruppens «historiske misjon» kan – i den grad den kan sies å ha en slik misjon – bare være å berge partiet som *rammeverk for de individuelle karrierene*.

Den politiske helgardering som ja-«tvilen» åpner for, vil bidra til å dempe de politiske motsetningene innad i partiet. De fremste spissene på ja-siden må nok trekke seg, men det vil være tilstrekkelig mange «tvilere» tilbake, beredt til å overta og som nei-folkene kan inngå levelige kompromisser med. Nei-fraksjon i partiet, med den lenge etterlengtede dannelsen av Sosialdemokrater mot EF (SME) står svakere i partiet enn tilsvarende i 1972 (Arbeiderbevegelsens informasjonskomite om EEC, AIK). Motsetningen er heller ikke så dyptgående som i 1972. SME har med sin Ja-til-EØS-plattform alt i utgangspunktet inngått et «strategisk kompromiss» med EF-tilhengerne i form av et *grunnlag for stadig EF-tilpasning*. Det er EF-Unionen, den politiske overbygningen – ikke den økonomisk-sosiale tilpasningsprosessen gjennom EØS – SME sier nei til. De røster i partiet som etter stortingsvalget 1993 har luftet tanken om at AP bør trekke EF-søknaden, har gjort dette nettopp med henvisning til at EØS-avtalen kan utvikles videre.⁴ Selv om nei-siden i AP og blant dets velgere rent kvantitativt i dag er større enn i 1972, så står den

likevel organisatorisk og politisk svakere i partiet. Inge Staldiviks situasjon i AP var betegnet for dette: Verken i stortingsgruppa eller sentralt i partiet var det et tilstrekkelig sterkt nei-miljø som kunne hindre at han ble isolert i sin mer grunnleggende, anti-kapitalistiske motstand. Hans overgang til SV skjedde isolert og med den isolerte motstandens logikk. Kompromissene i AP etter et eventuelt nei ved folkeavstemmingen vil derfor mer ta form av kompromisser mellom enkelt-personer som representanter for løse fløydannelse enn mellom organiserte fraksjoner og klare politiske linjer.

Partiet vil i en slik situasjon mer enn noen sinne lete etter samlende lederkandidater. Dette innebærer at nei-folk med store ambisjoner om å lede AP etter et nei, vil finne det hensiktsmessig nettopp ikke å organisere et nytt AIK som tufter sin EF-motstand på en radikal sosialdemokratisk posisjon. Det vil bare gjøre dem til markerte fraksjonsledere slik at de senere vil framstå som splittelsesmakere, ikke som samlingsfolk. Etter valget 93 er det dessuten blitt lettere å være EF-motstander i partiet – SME er i realiteten legitimert av partiets ledelse – slik at den politisk-organisatoriske motstand som alltid er nødvendig for å utvikle en godt begrunnet opposisjonell politikk innad i et parti, ikke er tilstede. EF-sakens betydning for AP ble klart sett av Einar Gerhardsen da han i 1972 – som EF-tilhenger – hevdet at dersom det ikke var noen kjente EF-motstandere i APs ledelse, burde partiet se til å skaffe seg noen. SME er det organisatoriske uttrykk for dette – den organisering som kan forhindre en ny partisplittelse etter et eventuelt nei. Strategien fra både ja- og nei-siden i partiet er nå å kapsle inn EF-saken, gjøre den til en enkelt-sak som ikke skaper klare taper-fløyer innad i partiet – uansett utfall av folkeavstemmingen. Saken skal løftes ut av partiet, ikke avgjøres ved «normale» politiske prosesser, men utenfor de konstitusjonelle organer: ved *direkte demokrati* i folkeavstemmingen! Partiets *utenomparlamentariske* strategi i EF-saken skjermes det parlamentariske AP mot skadene som EF-saken ellers kan forvolde. Valget 1993 var en vellykket øvelse i denne strategien.

Et nei-flertall vil nok bringe nei-folkene i AP *moralskt* på offensiven. Om de også kommer *politisk* på offensiven vil være helt avhengig av at de har en felles, alternativ politikk. Dette siste er høyst uklart. Det er i dag umulig å vite hvor en ledende nei-skikkelse og EØS-tilhenger som Rune Gerhardsen egentlig står i forhold til politisk strategi for et alternativ til dagens AP-politikk. Vi kan selvsagt ikke se helt bort fra at den positive EØS-holdningen hos en del nei-folk er taktisk betinget for å legitimere EF-motstanden og vise vilje til partienhet. Det kan likevel ikke benektes at den mest velartikulerte EF-motstanderen i AP, Hallvard Bakke, framstår som en schizofren politisk figur når han samtidig forsvarer de samme økonomiske mekanismene i EØS-avtalen som han kritiserer i EF-medlemskapet. I så fall vil disse *taktiske* EØS-tilhengerne stå moralskt svakt den dagen de – som et ledd i «partifornyelsen» – også skulle forsøke å formulere en nei-til-EØS-politikk som uttrykk for deres

egentlige standpunkt. Deres redning ligger i at EØS-avtalen av ulike grunner går i vasken.

Den strategiske skillelinjen i kampen om samfunnsutviklingen, slik den kommer til uttrykk gjennom EF-saken, går idag ikke mellom tilhengere og motstandere av EF-unionen, men mellom ja og nei til EØS. Men et nei til Unionen er likevel en forutsetning for å et senere nei til EØS. Bare et nei til Unionen vil kunne åpne opp for en politisk prosess som kan ta med seg EØS-avtalen i dragsuget. Slik EØS-saken har utviklet seg, er det lite sannsynlig at en krise rundt et enkelt EØS-direktiv nå i innspurten av EF-kampen vil kunne bidra til å velte EØS-avtalen. Isolert sett er Unionen en overbygning – en mer eller mindre realistisk *målsetting* som ikke på mange år er nødvendig for Norges tilpasning til EF-økonomien. Dersom den derimot skulle bli en realitet, vil Unionen med sine felles politiske institusjoner, sin felles utenriks- og militærpolitikk og felles valuta få en viktig betydning for den politisk-militære siden av konkurransekampen med USA og Japan – noe som i neste omgang kan få store konsekvenser for både den økonomiske utvikling i Europa og for krig-/fredproblematikken generelt.

Det er de «rene» ja-folkene og ja-«tvilerne» som behersker partiapparatet i AP. Mens nei-folkene i partiet – særlig lokalt og med tilknytning til fagbevegelsen – nok vil kunne ha SV som et politisk alternativ til AP, dersom stridighetene i AP ikke blir til å leve med, har ja-siden i sine to varianter intet annet valg enn fortsatt virksomhet innenfor AP eller å gå i politisk passivitet. De kan ikke melde seg inn i Høyre. Desto viktigere blir det for dem å forbli i AP. Mange ja-folk vil derfor være villige til å inngå kompromisser. Dette vil være desto lettere ettersom hele partiet har et ja-til-EØS i bunn. Dette vil være ja-«tvilernes» store time. AP vil nok få en ny topp-ledelse, men noen fornyelse av *partiet* vil det isolert sett ikke føre til. *Et toppfornyet AP vil snarest mulig forsøke å legge EF-striden bak seg.* Det vil forskanse seg mot opprivende indre motsetninger og kamper. Men på bakgrunn av den sterke høyre-dreiningen i AP de siste 15 årene, kan en ny, radikal sosialdemokratisk politikk bare utvikles gjennom slik kamper. En slik politikk kan bare føres av et parti som har kraft og mot til å ta konfrontasjoner med kapitalkreftene og deres politiske og organisatoriske miljøer. Det må – sentralt som lokalt – ledes og formes av partimedlemmer som er villige til å ta *sjansen på å ofre sine partikarrierer* til fordel for den nye politikken. Hvor finner vi slike folk i AP i dag? Og hvilke tilløp til en ny politikk finner vi?

All den stund det i dag – midt under EF-kampen – ikke er tegn til at det vil utkrystallisere seg en ny indre partikjerne som bygger sin politiske plattform på et alternativ til EF/EØS-systemets politikk, er det lite sannsynlig at partiet kort tid *etter* et nei ved folkeavstemmingen skal utvikle et slikt alternativ. Noen har pekt på at fornyelsen først vil komme med dagens AUF-

generasjon. Men hvilken tillit kan vi ha til at den vil fastholde sine radikale perspektiver på sin veg inn i partiet? Når gjorde AUF det sist?

Utviklingen av en ny partikjerne vil ta lang tid, en prosess gjennom en kombinasjon av etterdønninger etter EF-kampen og nye politiske saker. En Rune Gerhardsen vil etter et nei-flertall være interessert i snarest mulig å samle troppene i partiet som helhet. EF-motstanderne i AP er – om de vil realisere sine politiske ambisjoner i AP – helt avhengig av at partiet er mest mulig samlet med minst 35 % av stemmene ved stortingsvalg. Det betyr at skadene etter EF-kampen må repareres raskest mulig, uten opprivende stridigheter om «nye» saker. Også spørsmålet om AP skal inngå i regjeringssamarbeid med SV (og eventuelt SP) etter EF-avstemmingen, vil kunne bli en slik «opprivende» sak. Dette gjør SVs vidunderlige forutsetning om et «fornyete» AP enda mindre realistisk. Typisk nok har Stein Ørnhoi, som arkitekten bak formuleringene om «et fornyet Arbeiderparti» i uttalelsen fra SVs landsmøte i all offentlighet erklært at APs storhetstid i norsk politikk er forbi og at partiet vil lide Venstres skjebne.⁵ Med andre ord: At SVs forutsetning om «det fornyete AP» ikke tas særlig alvorlig av de som til slutt anbefalte denne formuleringen.⁶

Den foreløpige konklusjonen på utviklingen i AP etter et eventuelt nei-flertall, er at det *ikke* vil føre til den fornyelse i AP som optimistene på venstresiden håper på. Hvis den vil ha regjeringsmakt – noe den bør ville – må den derfor satse på egne krefter – utvikle sitt eget alternativ ved bl.a. å utfordre AP på kontroversielle, *strategisk viktige* saker.⁷

En fornyende dynamikk må tvert om tilføres partiet *utenfra* – først og fremst fra fagbevegelsen i en dialektikk med konkurrerende politiske alternativer, for eksempel et *fornyete* SV, for å holde oss til terminologien. Dette forutsetter på den andre side at fagbevegelsen er i stand til å trekke de «riktige» politiske konklusjoner av et nei-flertall og legge opp til et politisk press mot AP i samsvar med dette: at den politiske linje må legges om, om ikke i en klart sosialistisk, så i det minste i en *radikal, sosialdemokratisk* retning. Bare slik vil AP kunne bringes i den nødvendige konfrontasjon med kapitalkreftene som vil gjøre det i stand til å fornye seg og hente inn bred støtte for dette. Da først vil AP – eventuelt i allianse med andre partier – ha den massebevegelse i ryggen som er nødvendig for dets fornyelse. Spørsmål er imidlertid om ikke utviklingen i AP er kommet så langt at det ikke lenger lar seg radikaliseres gjennom et press fra fagbevegelsen. For å få et svar på dette, er det fagbevegelsen, det vil si LO-familien, som først må radikaliseres og selvstediggjøres i forhold til AP.

Mye vil derfor være avhengig av hva LO vedtar på den ekstraordinære kongressen som skal ta standpunkt til EF-saken. Et LO-nei vil gjøre det vanskeligere for AP å kapsle inn EF-saken fra den parlamentariske scenen slik som ved stortingsvalget 93. LO er jo som fagbevegelse nødvendigvis en

utenom-parlamentarisk organisasjon som med et kongress-*nei* vil svekke mulighetene for å beskytte partiet mot EF-sakens virkninger gjennom innkapsling. Et kongress-*nei* vil gripe direkte inn i APs *massebasis* som partiet gjennom valgene fortsatt er avhengig av, selv om dets *maktbasis* ikke lenger er fagbevegelsen, men integrasjonen i statsapparatet. I mellomtiden har LO med sitt utsettelsesvedtak på kongressen i 1993 lagt munnkurv på sin egen ledelse, mens det er fritt fram for de lavere organisasjonsledd å ta sine standpunkter og føre de fram – noe de til dels alt har gjort. Det er i denne sammenhengen at et parti som SV – til venstre for både AP og LO – *kan* få en viktig rolle: Som en politisk katalysator som i et utfordrende samspill med fagbevegelsen og andre makter å formulere den alternative politikk som LO i sin tur kan utfordre AP med.

Problemet er om SV i kraft av sin ideologiske, sosiale og organisatoriske sammensetning er i stand til å gjennomføre den dreining mot fagbevegelsen og politiske avklaring som er nødvendig for at denne dynamikken skal komme i gang. Er det taktisk i stand til å handle i samsvar med sine programmatisk målsetninger? Den taktiske usikkeret og «selvutslettelse» som kom til uttrykk ved partiets håndtering av sitt forhold til AP i valgkampen 93, er i virkeligheten symptomatisk for uklare, dels motstridende oppfatninger av partiets rolle i dagens Norge. Den indre partikulturen, eller mangel på sådann, ikke programmene, er problemet. SVs rolle som «katalysator» i en bred radikaliseringssprosess forutsetter en fornyelse også av dette partiet, en fornyelse som må kome *før* APs.

Sjansen for et fornyet AP ligger altså i at AP etter *nei*-flertallet er svakt og sårbart for press fra et mer selvstendiggjort, radikaliseret LO med et fornyet SV som politisk og ideologisk katalysator. En forutsetning for at SV skal få en slik rolle er at det i denne prosessen – i sin iver etter å inngå kompromisser med AP med sikte på regjeringsmakt – i ikke utsletter seg selv som det, fra en sosialistisk synsvinkel sett, eneste realistiske alternativ i Norge idag. Alle andre alternativer er enten personfiksert (Erling Folkvords Parti til sterk Nedsettelse av Råttenskap i den Offentlige Forvaltning osv.), eller ren sekterisme. Verken RV – der de interne motsetningene er minst like store som i SV – eller EFPNROF har noe selvstendig program i forhold til SV. SV må tvert om våge å ta de konfrontasjoner med AP som er nødvendig for å utvikle den parti-substans som også kan gi det en viktig rolle som et utfordrende opposisjonsparti, dersom regjeringmakten lar vente på seg. Det innebærer dessuten at SV ikke lar seg presse til selvutslettende kompromisser av LO. Partiets historiske sjanse ligger fortsatt i en balansegang mellom selvstendighet på grunnlag av et sosialistisk program og en allianse med LO⁸ i avveining mot miljøbevegelsen, kvinnebevegelsen og andre «folkelige» bevegelser.

Hvis ja

Dersom resultatet av folkeavstemmingen skulle bli *ja*, vil det umiddelbart oppstå et hardt press mot de nei-partiene som har erklært at de ikke automatisk vil følge avstemmingsresultatet, men som påberoper seg sin rett i henhold til grunnloven å la Stortinget avgjøre saken på grunnlag av representantenes selvstendige vurdering og krav om kvalifisert flertall. Enten disse bøyer av for presset eller opprettholder sitt nei ved den endelige, bindende avstemmingen i Stortinget, vil konsekvensene for «fornyelsen» av AP på kort sikt bli de samme: *Ja-siden i partiet vant*. Noen fornyelse på grunnlag av EF-striden isolert sett vil det da bestemt *ikke* være grunnlag for. – Hvor vil da nei-folkene i AP gå?

Da det ikke fins noen organisert nei-fraksjon som peker ut over EF-tilpasningen gjennom EØS, vil resultatet vanskelig føre til *organiserte* utbrudd på landsbasis. Uten tvil vil en del av nei-folkene i AP ha SV som sitt nærmeste alternativ. Lokalt kan det nok skje en del overganger og utbrudd. Et ja ved folkeavstemmingen vil øke den politiske avstanden mellom SV og AP og dermed selvstendiggjøre SV i forhold til AP. Her ligger det muligheter for SV: Skulle den ekstraordinære LO-kongressen ha bestemt seg for et ja – et standpunkt som vil være meget risikabelt for LOs faglige enhet – og resultatet av folkeavstemmingen også bli ja, vil frustrasjonen med AP/LO i store deler av fagbevegelsens lavere organisasjonsledd bare øke. Situasjonen for SV er at enten det blir ja eller nei, vil partiet kunne håve inn en taktisk gevinsten. Ved et ja, har AP *definitivt* demonstrert sin allianse med storkapitalen og statsbyråkratiet. Gevinsten for SV ved et nei, forutsetter derimot en klarere kapitalismekritisk markering av EF-motstanden *forut for* folkeavstemmingen og som bygger på et bredt klasse- og allianseperspektiv. Bare slik kan SV legge sine egne premisser for EF-motstanden. Bare dette kan føre til en konsolidering av en radikal *real*-politikk i SV (til forskjell fra radikal-moralismen).⁹ Uten en slik konsolidering vil det heller ikke skje noen nødvendig, strategisk fornyelse for venstresiden. Og uten et radikal realpolitikk, vil partiet selvsagt ikke ha noe å gjøre i regjeringsallianse med partier som nødvendigvis må ligge til høyre for det. Men her har vi ingen garantier.

Et *ja* fra LO-kongressen behøver ikke å hindre et *nei* i folkeavstemmingen. Det var dette som skjedde i 1972. Det vil imidlertid være så godt som umulig for AP å få til et *ja* i folket uten et *ja* fra LO-kongressen først. Et *nei* fra LO er med andre ord tilstrekkelig til å hindre et *ja* i folket. Sett på bakgrunn av den store EF-motstanden som er kommet til uttrykk i LOs lavere organisasjonsledd, vil et *ja* fra LO-kongressen imidlertid «sitte langt inne» og vil – som i 1972 – tildekke store motsetninger innad i LO-systemet. Det vil hindre den nødvendige fornyelse av et LO som er samlet. *Fornyelsen av LO er med andre ord avhengig av at LO-kongressen sier nei til EF*. Dersom folket sier nei, men

LO har sagt ja, vil LOs autoritet og evne til nyrekruttering svekkes ytterligere. LO vil da stille seg på sidelinjen av de folkelige krefter som *kan* være utgangspunkt for en mer radikal politikk. Det vil være en tragedie for LO.

Et ja-flertall i folkeavstemmingen, med økt frustrasjon og handlingslamelse i et LO som sier ja til EF, vil i likhet med et nei-flertall svekke forholdet mellom LO og AP, men med en annen dynamikk. Et LO som sier nei til EF, vil selvstendiggjøre seg og ha bedre forutsetninger for å radikalisere seg. Et slikt LO kan presse både AP og SV. Et LO som sier ja til EF vil derimot svekke seg som politisk pressorganisasjon. Det faglig-politiske samarbeidet vil da ha mistet enhver legitimitet nedover i rekkene. Det vil være redusert til et selskapelig samvær mellom ledelsen i LO og ledelsen i AP og helt fjerne muligheten for en fornyelse av AP. I en slik situasjon vil de regjeringssøkende krefter i AP ha lite å tape på å gå i koalisasjon (fonufts-ekteskap) med Høyre, slik tidligere Jern og Metall-formann Lars Skytøen er inne på i sine memoarer. Et ja-flertall vil gi en ren ja-regjering – dersom da ikke ett eller flere av nei-partiene er villige til på rekordtid i Det Nasjonale Samholdets navn å glemme EF-striden til fordel for noen regjeringstaburetter sammen med AP.

Konklusjonen blir i alle fall at et eventuelt ja-flertall vil forsterke høyretendensene i AP og svekke dets massebasis i fagbevegelsen. AP vil da – definitivt – ha opphørt å være et sosialdemokratisk parti i den skandinaviske betydningen av ordet. Det er ingen grunn til å glede seg over en slik utvikling, for vi har ingen garantier for at dette blir kompensert med en radikalisert og styrket fagbevegelse i samspill med en venstre-allianse på offensiven.

SV

Det er viktig at APs høyredreining og historiske tilbakegang finner sin politiske kompensasjon for arbeiderbevegelsen som helhet. Bare et radikalt, real-politisk SV vil kunne yte denne kompensasjon og kanskje til og med bringe bevegelsen på offensiven igjen gjennom en *ny* allianse. Men som nevnt ovenfor, har vi ingen garantier for at det virkelig kommer til å gå slik. Dersom LO splittes og SV ikke gjennomgår den omtalte fornyelse, vil EF-kampen – selv med en nei-seier – kunne ende med et strategisk tilbakeslag og dermed for de andre bevegelser som er avhengige av en ny allianse med arbeiderklassen for å nå sine mål (særlig miljøbevegelsen og kvinnebevegelsen). Det kan derfor være nødvendig å si noe om SV.

Som organisasjon er SV et kvalitativt annet parti enn AP. AP ble i utgangspunktet skapt av arbeiderklassen gjennom en lang klassekamperperiode etter et klassisk mønster – rundt et industri-, land- og anleggesproletariat i allianse med småbrukere og etterhvert lavere funksjonærskjikt, i et nært forhold

til fagorganiseringen av arbeiderklassen. Denne perioden når sitt høydepunkt i midten av 30-årene. Etter 1945 med AP som det stabile regjeringbærende, til dels statsbærende parti, endrer det sin karakter både med hensyn til rekrutteringsmekanismer, måten å ta opp i seg arbeidklassens erfaringer på, mobilisering, organisatorisk utvikling og politisk allianser. EF-spørsmålet er den store saken som illustrerer endringen fra Johan Nygaardsvolds *folkesosialdemokrati* til Gro Harlem Brundtlands *stats-sosialdemokrati*.

SV er et produkt av en helt annen prosess: ikke organiserte klassekamper, men løse folkelige allianser rundt sentrale politiske spørsmål (kamp mot A-våpen, anti-imperialisme/NATO, EF-saken, kvinnepolitikk, miljø saker) uten «selvinnlysende» klassekarakter, slik som for eksempel kampen for fagorganisering (tariffavtaler) og kortere normalarbeidsdag var det i APs oppbyggingsperiode. Rekrutteringen til SV har derfor ikke skjedd ut fra noen klar klassebevegelse, eller gjennom klassekamper som etterlater seg kollektive erfaringer over tid, men ut fra opposisjonelle saker til venstre i den politiske skala uten alltid noen selvinnlysende indre sammenheng.¹⁰ Den mest radikale miljøaktivist kan ha et reaksjonært kvinnesyn eller være tilhenger av NATO. EF-saken viser at den tradisjonelle arbeiderklasserekrutteringen til AP – og det nære forholdet til LO – ikke har vært noen garanti for at AP skulle befinne seg til venstre på den politiske skalen. Nytt rekrutteringsgrunnlag har svekket arbeiderinnflytelsen på partiets politikk. Ulike arbeidergruppers økonomiske interesser i EF-saken kan dessuten være motstridende.

SVs radikalisme har overlevet ved at enkelte politiske standpunkter, for eksempel til NATO og dels EF-saken, har fungert som politiske «knagger» som åpner opp for en mer sammenhengende venstre-radikalisme ut fra en noe dypere forståelse av de sammenhenger som *objektivt* er til stede. Her har imperialismeforståelsen spilt en viktig rolle og SVs radikalisme vil være helt avhengig av at en slik forståelse opprettholdes og utvikles. Partiets radikalisme og solidariske holdninger er derfor i utpreget grad intellektuelt og moralskt begrunnet, mens APs fordums radikalisme vesentlig var knyttet til *klassebevissthet* (Einar Gerhardsen snakket om *klassefølelse*) og *praktisk solidaritet* gjennom fagforeningene. Å hevde at «SV er det som AP engang var»¹¹ er like galt som å hevde at Gro Harlem Brundtland fører partiet fra Nygaardsvold videre.

Mangelen på klar «klassebasis» for SVs radikalisme gjør den mer utsatt for svingninger i de ideologiske konjunkturerne og politiske moter. Det er bl.a. de tendenser til Ja-til-EF som er tilstede i SV særlig i visse urbane strøk, uttrykk for. Rekrutteringen har alltid vært utpreget «individualistisk». Det er både en styrke og en svakhet – en styrke for såvidt som medlemmene er mer selvstendige enn i de fleste andre partier, en svakhet for såvidt som dette svekker den handlingsrettede fellesskapsfølelsen. Valgresultatet i 1993 viste at partiet har problemer med å finne sin identitet i forhold til AP – både

strategisk og taktisk. Den kvantitative vekst i velgeroppslutningen 1989-92 ga langt fra noen tilsvarende vekst i organisasjonen. Gjennomsnittsalderen i på partiets landsmøte i 1993 er nokså nøyaktig 2 år høyere enn på landsmøtet i 1991. Organisasjonens indre liv er slappere enn i 1970-årene da dagens partikjerne fram til idag ble dannet. Oppfølgingen av de parlamentariske forpliktelsene på kommunalt og fylkeskommunalt nivå har slukt opp partioorganisasjonen slik at det nesten ikke er krefter igjen til å drive systematisk organisasjonsarbeid, skolering og utenomparlamentarisk arbeid med forbindelseslinjer tilbake til partiet. Dette svekker i neste omgang partikjernen. Det er SP – ikke SV – som dominerer organisasjonen Nei til EF lokalt. I 1970-72 spilte det da langt mindre SF en mye mer aktiv politisk og praktisk rolle innad i Folkebevegelsen mot EEC enn SV gjør i dag.

Partiets framgang i perioden 1989-92 var i stor grad gjort avhengig av en formidling gjennom media, særlig TV, j.fr. «Solheim-effekten». Velger-tilslutningen til partiet skjer i større grad som respons på medie-utspill i enkeltsaker enn gjennom bevisstgjøringsprosesser ved deltakelse i organisatoriske kamper, diskusjoner, skolering. Dette gjør partiet særlig sårbart når det møter motstand som gjør det usikkert og famlende som ved valget 93. En konsolidering av en radikal, kapitalismekritisk politikk må skje mer eller mindre på tvers av – og i opposisjon til – de markedsstyrte medias formidling. Dette er helt grunnleggende for et parti som vil bygge sin politikk på en kritisk, opposisjonell samfunnsforståelse. Partioorganisasjonen er idag lite effektiv som et redskap for å utvikle medlemmenes standpunkter og politiske holdninger. I perioden 1989-93 utviklet partiledelsen i stor grad politikken via media og innhentet sin støtte over TV-skjermen i stedet for gjennom den kronglete, møysommelige og motsetningfylte veien gjennom organisasjonen og medlemmenes hoder og hender. Valgnederlaget i 1993 var trolig nødvendig for å unngå at partiet til slutt skal bli et rent *medie-parti*. Et slikt parti er udemokratisk, dets åpenhet og liberalitet har egentlig ingen betydning for utviklingen av politikken. Den utformes i de innerste, *uformelle* kretser – i relasjon til medieutspillene. Organisasjonens oppgave blir å være en valgkamporganisasjon som skal sikre partiledelsen gjenvalg til maktposisjoner i statens folkevalgte organer.

Dette er imidlertid ikke bare SVs problem – men problemet for et hvilket som helst venstreside-parti i Norge (og Europa). SVs situasjon er – i internasjonal sammenheng – faktisk ganske «avansert» sammenlignet med tilsvarende partidannelser i de fleste europeiske land. Venstresidens utgangspunkt her er likevel bedre enn i mange andre land – hvilket forteller oss hvor svakt den står i Europa generelt. Den folkelige, demokratiske opposisjon som kommer til uttrykk gjennom EF-motstanden, burde derfor være et godt utgangspunkt for SV. Utnyttelsen av dette vil imidlertid være helt avhengig av partiets *taktiske dyktighet* – under forutsetning av at det fins en noenlunde

felles strategisk forståelse i partiets ledelse og at denne har bred oppslutning i partiet. Det er her samarbeidsinvittene til AP de siste to årene – profilert gjennom medieutspill ikke gjennom interne diskusjoner¹² – virker så tvetydige.

Landsmøtet i 1993 demonstrerte at det ute i organisasjonen – det vil si utenfor sentralstyret og landsstyret – var en sterk motstand mot en strategi for regjeringsmakt uten først å avklare EØS-saken i forhold til et mulig regjeringssamarbeid med AP. Også i deler av stortingsgruppa var motstanden stor – uten at dette kom åpent til uttrykk. Etter hvert som landsmøtet nærmet seg – og dels under landsmøtet – begynte nervøsiteten å spre seg i partiledelsen. Underhånden-undersøkelser i fylkes-delegasjonene viste at ca. halvparten av delegatene ville ved en kampvotering ikke godta at EØS-saken ble en unevnt forutsetning for et mulig regjeringssamarbeid. Møtet samlet seg til slutt om et kompromiss som *i realiteten* – det vil si så lenge AP er et EØS-parti – gjør det umulig for SV å innlede forhandlinger om regjeringssamarbeid uten å sette seg opp mot landsmøtets vedtak.

SVs forhold til strategien om en samarbeidsregjering med AP viser partiets svakhet og styrke via de mekanismene som er nevnt ovenfor: På den ene side konflikten mellom kvantitativ velgerframgang 1989-92 og organisatorisk stagnasjon og ideologisk usikkerhet etter «kommunismens sammenbrudd» på den andre. Mellom et stadig mer medieformildet parti og en partikjerne av selvstendige landsmøtedelegater, mellom partiets medie-oligarki sentralt og radikale «instinkter» i viktige deler av medlemsstokken i lokallag utenfor Oslo-området. (Oslo er en provins som oftere herjes av ideologiske konjunktursvingninger og moteretninger enn resten av landet.) Den geografiske og dermed miljømessige plasseringen av partiets sentrale apparat vil derfor alltid være en kilde til konflikter.

På denne bakgrunn skulle det være tilstrekkelig klart at en svekkelse av Ap gjennom EF-saken ikke automatisk vil føre til en styrking av venstresiden.

Arbeiderpartiets siste sjanse: forstyrrende momenter eller statsmannskunst?

Den politiske utviklingen ved de skisserte alternativene ovenfor er selvsagt *hypotetiske*. Det er en erklært regel for realpolitikere aldri å svare på hypotetiske spørsmål. Realpolitikeren – enten hun befinner seg i AP eller SV – vil derfor nødvendigvis bevegges til offentlig å ta standpunkt til de to hovedalternativene som her er skissert. Det ville kunne gi andre realpolitikere for mange informasjonen om hvilken taktikk det legges opp til. De vil normalt heller ikke bli drøftet i organiserte former – som regel bare uformelt: *Noen av oss snakker sammen*. I den realpolitiske grunnlov er politikk imidlertid definert som *det muliges kunst*. En politikers dyktighet er derfor avhengig av

evnen til å tenke gjennom de realistiske, men ikke desto mindre *hypotetiske* muligheter. Det følger av politikk som det muligens *kunst*. Ingen er derfor mer avhengig av gode politiske hypoteser enn den som har ambisjoner som realpolitikere. Så får vurderingen av den aktuelle situasjon avgjøre om det er formålstjenlig eller ikke for realpolitikeren å ta *offentlig* standpunkt til de hypotetiske spørsmål som melder seg.

De to skisserte mulighetene som realpolitikerne i LO, AP og SV må forholde seg til i sine taktiske overlegninger, forutsetter «normale» forløp i utviklingen av EF-kampen, det vil si et forløp hvor regjeringens maksime om at «Norge ikke har en fisk å gi» gjelder. Med dette menes at det ikke oppstår en internasjonal situasjon som skaper stor usikkerhet ved at sikkerhetspolitiske problemstillinger kastes inn i EF-striden gjennom de internasjonale politiske begivenhetenes gang. Jeg tenker her først og fremst på muligheten av at situasjonen i Russland/Øst-Europa kommer ut av kontroll og det gjenoppvekkes et NATO-syndrom i det norske folk, der EF med sitt forsvarspolitiske samarbeid i Vestunionen har erstattet NATO/USA. I en slik situasjon har Nei-siden tapt. Da nytter ingen nei-til-EF-argumenter lenger. For freden er uten tvil en fisk verdt.

Det sikkerhetspolitiske argumentet har selvsagt lenge vært tilstede i EF-debatten, og det vil bli forsøkt utnyttet til siste trevl etterhvert som folkeavstemmingen nærmer seg. Men det vil ikke få tyngde uten at det oppstår en «situasjon» i Russland og omegn som kan utnyttes for alt hva den er verdt. Et ja-flertall på en slik bakgrunn vil legge helt nye premisser for utviklingen av AP og i norsk politikk generelt. Det vil være redningsplanen ikke bare for dagens topp-ledelse i AP, men for AP som et konsolidert, virkelig høyresosialdemokratisk parti.

Men ingen av de nevnte alternativene behøver å oppstå: Både utviklingen i EF og i Norges forhandlinger om medlemskap kan gå slik at forhandlingsprosessen bryter sammen – eller blir brutt som *resultat av en bevisst politisk beslutning av den norske regjering*: Motstanden mot medlemskap blir så stor og resultatet av forhandlingene ser ut til å bli så dårlig at regjeringen finner det klokest å bryte forhandlingene på en eller annen «god» sak som ikke etterlater regjeringen med et ufordøydlig prestisjenederlag. Når regjeringen i sitt indre har erkjent at slaget er tapt – men ikke offisielt innrømmet det – er det bare den «gode» saken som mangler – fisk, olje, melk eller alle tre.

I en slik situasjon, der regjeringen trekker søknaden om medlemskap, vil dette raskt framstå som en «heroisk», uselvisk og modig handling i Den Nasjonale Enhetens navn. Reprisen på den «nasjonale ulykke» fra 1972 med en tilspisset EF-kamp som splitter både partier og familier, vil være unngått. Et praktisk talt samlet AP og Nei-side vil juble. Ja-siden utenfor AP, det vil si i Høyre og i Europabevegelsen, vil også i det stille trekke et lettelsens sukk – selv om den for ordens skyld offisielt vil måtte beklage regjeringens

handling. I en slik *allmenn tilstand av nasjonal lettelse* behøver ikke AP-regjeringen å innrømme noe nederlag. Den kan da bruke nei-sidens hovedargument i samband med striden om å følge et knapt ja-flertall i folkeavstemningen til det ytterste: *Det norske folk kan ikke slutte seg til EF som en sterkt splittet nasjon!* Regjeringens retrett vil da framstå som stor statsmannskunst, en klok handling, hvor den har ofret sitt partistandpunkt til fordel for Den Nasjonale Samling i Krisens stund! AP vil raskt vinne tilbake store velgerskarer og forholdene vil igjen normaliseres for noen år – samtidig som regjeringen kan føre videre sin EF-tilpasning i praktisk politikk – for så å fremme en ny søknad om medlemskap når tiden *virkelig* blir moden.

Forholdene for norsk kapitalisme gjør ikke EF-medlemskap til en nødvendighet for fortsatt kapitalakkumulasjon. En oppgivelse av EF-prosjektet i *denne omgang* vil derfor ikke skape uholdbare konfrontasjoner med de dominerende kapitalgrupper. Norges plassering i den internasjonale arbeidsdelingen ligger tilnærmet «fast» med eller uten medlemskap. De tunge delene av eksporttettet, vareproduserende industri vil – uten medlemskap – ha de samme markedsvilkår for sine varer dersom EØS-avtalen trer i kraft, og tilnærmet de samme vilkår dersom den *ikke* trer i kraft (frihandelsavtale). Produsentene for hjemmemarkedet har ingen objektive interesser av medlemskap. Og når det gjelder kapitalbevegelsene, er disse alt så liberalisert at de norske kapitalgrupper som har overskuddskapital å eksportere, vil finne åpninger for dette. (Ikke en gang EØS-avtalen er her nødvendig). EF-medlemskapet ville trolig gjøre slik flytting av kapital lettere med sikte på innhenting av profit i en mer internasjonal sammenheng. Men det er ikke avgjørende. Det er derfor ingen tunge, økonomiske forhold i norsk kapitalisme som *objektivt* sett skulle gjøre en retrett i EF-saken vanskelig. EF kommer heller ikke til å legge press på Norge for at det skal opprettholde sin søknad om medlemskap. Retretten vil ikke skape internasjonale forviklinger i det hele tatt.

Resultatet av stortingsvalget 93 viser også at de innenlandske hindringene for medlemskap er blitt høyere. Til og med enkelte røster i Høyre har kort tid etter valget antydnet at regjeringen bør trekke EF-søknaden.¹³ EF-prosjektet til sosialdemokratiet er først og fremst et spørsmål om *politisk strategi for et parti som skifter sin basis fra den organiserte arbeiderklasse til det moderne, sammensatte og omfattende statsapparatet*, ikke en nødvendighet for norsk, «seriøs kapitalisme»¹⁴, som har blomstret utmerket fra sin plass i den internasjonale arbeidsdelingen – *uten* EF-medlemskap.

Statsmannskunsten som ville utøves med en retrett i EF-saken, er derfor utelukkende et spørsmål om «den subjektive faktor» i den innerste krets i maktapparatet i AP: Handlingen kan bare gjennomføres dersom all prestisjefølelse i EF-prosjektet er skjøvet til side for det overordnede, objektive formål å redde AP som et stort masseparti og dermed som stabil inngangsdør til den

politiske makt i den moderne staten. Dersom AP ikke lykkes i å kapsle inn EF-saken, vil dets rolle som selvstendig regjeringsparti opphøre i overskuelig framtid, enten avstemningsresultatet blir ja eller nei. Det må – om det fortsatt vil ha regjeringsmakt – da dele regjeringsmakten med andre. Som det partiet som redder nasjonen fra indre splid og kaos (som det selv har lagt opp til!), vil det derimot ha sikret sin maktbase i overskuelig framtid og bidradd til den etterlengtede normalisering av de politiske forhold.

Det springende punkt blir om den innerste krets i AP, og da særlig ststsministeren, har de personlige kvaliteter som er nødvendige for å gjøre denne «heroiske» retrett.¹⁵ Arbeiderpartiet er gjennom EF-kampen kommet til det siste punkt før «the point of no return»: Dersom partiet ikke finner en sak å snu på, vil det med EF-saken ha avsluttet sin tid som et sosialdemokratisk masseparti. Beslutningen ligger da hos Gro Harlem Brundtland. Innkapslingsstrategien har derimot til hensikt å unngå at saken blir satt på spissen på denne måten.

(Oktober 1993)

Noter

- 1) SVs landsmøte 1993 vedtok en uttalelse der det bl.a. heter: «SV vil bidra til å bygge en allianse med et fornyet Ap – en allianse der også SP kan delta.» Denne alliansen tenkes som det parlamentariske grunnlag for en ny regjering som SV vil bruke til «å stanse EF-tilpasningen og legge grunnlag for et alternativt økonomisk system til markedsliberalismen».
- 2) Tidligere nummer av *Vardøger* har berørt denne årskassammenhengen, se særlig nr. 11, 14, 15 og 18.
- 3) Begrepet å *tvile* fører i samsvar med vanlig språkbruk til et nei: Resultatet av tvil er en negativ konklusjon. Tvilen retter seg mot «det positive», mot ja-standpunktene. Tvilen er nei-ets svangerskap. Å tvile seg fram til et Ja er ikke bare å øve vold mot folks naturlige språkløse: Det demonstrer også maktens språk i det politiske Norge.
- 4) Rune Gerhardsen og Gunnar Mathiesen (Finmark) i *Dagbladet* 15.09.93.
- 5) Utspill i stortingsvalgekampen 1993, NTB-melding 10.08.1993, jfr. *Klassekampen* samme dato. Se også *Ny Tid* 20. aug. 1993.
- 6) Det forhold at denne forutsetningen ikke kan oppfylles, var en av grunnene til at undertegnede, som en av aktørene bak landsmøtekompromisset, kunne støtte den omtalte formuleringen. Den betyr kort og godt at det er umulig for de mest regjeringsvillige i SV å gå i forhandlinger med AP om regjeringsmakt uten å sette seg opp mot landsmøtets vedtak. Valgkamputspillet i august 93 om samarbeid med AP har imidlertid gitt oss en påminning om at det er sterke krefter i SVs ledelse som kunne være villige til å gjøre nettopp dette. En positiv erfaring med det

sørgelige valgresultatet for SV er at slike tanker idag må fortone seg som den rene utopi selv for de mest regjeringskåte i SV. Det kan bli SVs redning.

- 7) Det dreier seg først og fremst om å erobre og utvikle styringsmidler for en økonomisk politikk for «mer plan og mindre marked».
- 8) Dersom denne analysen er feil og AP virkelig gjennomgår en fornyelse uten å miste for mye av sin størrelse, vil det oppstå en virkelig hypotetisk situasjon med to sosialistiske/venstresosialdemokratiske partier i Norge. Vil det virkelig være plass til det? Eller vil de bli slått sammen? Er det SV eller AP som i så fall skal nedlegges og gå opp i det andre? Eller et helt nytt, tredje parti? Dette er det nytteløst å spekulere over. Det er altså en forskjell mellom gode og dårlige politiske hypoteser.
- 9) Demokratisk realpolitikk – d.v.s. politikk som forholder seg til virkeligheten for å forandre den med de demokratiske maktmidler som erobres og i samsvar med det politiske mandat (program) et parti har fått fra sine tilhengere, er i lengden den eneste formen for moralsk forsvarlig politikk.
- 10) Høyre/venstre-skalaen i politikken følger ikke automatisk klassemotsetningene og har derfor en gyldighet realtvt uavhengig av disse. Skalaen har både en dimensjon knyttet til ulike organisasjonspraksiser (f.eks. demokratioppfatninger), en moralsk dimensjon (privatisert, individualisert) versus samfunnsmessig (kollektiv) moralkodeks og en kunnskapsmessig (f.eks. forståelsen av eiendoms- og produksjonsforholdenes betydning for nødvendigheten/muligheten av samfunnsendring/forsvar av det bestående). Selv om disse dimensjonene «i siste instans» kan føres tilbake til (økonomiske) klassemotsetninger, er det ingen selvfølgelig sammenheng mellom individenes politiske standpunkter og klassetilhørighet.
- 11) Bl.a. Kjellbjørg Lunde i offentlig debatt i *Arbeiderbladet* 27.02.93. Carl I. Hagen påstod i 1989 det samme om Fremskrittspartiet, så her er historieløsheten virkelig tverrpolitisk fundert.
- 12) Et utkast til samarbeidsutpillet i valgkampen 93, som svekket SVs selvstendige profil, var delt ut til deler av pressen/NRK selv før sentralstyret hadde fått anledning til å diskutere og vedta det. Utkastet gikk ut over rammene for samarbeid som lå i landsmøtets kompromissvedtak.
- 13) Tromsøs tidligere Høyre-ordfører og sentral Høyrepolitiker, E. Rian i NRK 16.09.93.
- 14) Erik Solheims formulering fra sitt innledningsforedrag på SVs landsmøte 1993.
- 15) Sett fra en historie-teoretisk synsvinkel er denne situasjonen interessant: Den kan betraktes som en test på hvilken rolle en politikers personlighet kan spille i det historiske forløp og hvilke vilkår som må være oppfylt for at en slik forklaringsfaktor skal ha vitenskapelig interesse.